

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์*

วรภพ วงศ์รอด¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาวัฒนธรรม ครูและนักเรียน และผู้นำชุมชนใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) การจัดประชุม การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีประชาคม การศึกษาดูงาน และนำร่องกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 3 แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมนำร่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูลด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ชุมชนวัฒนธรรม

* บทความวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

¹ อาจารย์, สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, E-mail: viratwongrod_4@hotmail.com

The Approach for Cultural Tourism Management Through the Participation of Cultural Communities in Nakhon Sawan Province*

Varapop Wongrod¹

Abstract

The purpose of this research was to study potentials and ways of cultural tourism management focusing on the development of participatory process between the community and the local organization. Key informants were executives and local council members, sub-district leaders, village headmen, cultural council chairperson, teachers, students, and community leaders. Questionnaires and in-depth interviews were used. Meetings, trainings and workshops, public forums, study visits, and pilot tourism activities were held.

The findings are as follows: Potentials for cultural tourism management of all 3 places indicated that they had readiness in organizing cultural tourism due to having historical study resources, ways of life of the nationalities, customs and traditions, and local wisdom specific to the identity of the community. In the aspect of tourism management, development had been given to old learning resources as well as new ones. There was awareness in values; consciousness had been built in managing the capital and resources of the community by inheriting and passing on their customs and traditions as well as local wisdom. There were knowledge sharing and trainings about prototype community in cultural tourism management. There were cultural management learning activities to promote tourism. As for the approach for cultural tourism management through participation, knowledge sharing forums were arranged to search for potentials, to brainstorm, and to set up a working group. Co-ordination and cooperation between networks had been done in terms of areas and topics dependent on the community. The information system was set up. There were also resource management, development of learning resources, and pilot activities for cultural tourism. Cultural community development plans had been made as well as the local cultural data system. Cultural community funds were set up as well as a cultural community committee.

Keywords: cultural tourism, cultural community

* Research Article from Faculty of Humanity and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University

¹ Lecturer, Sociology Program, Faculty of Humanity and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University, E-mail: viratwongrod_4@hotmail.com

ความสำคัญและปัญหาการวิจัย

กระแสสังคมที่เกิดการตื่นตัวในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นรากฐานอันสำคัญที่ยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางภายใต้สถานการณ์ของสังคมฐานความรู้ ภายใต้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) ที่เชื่อว่าชาวบ้านนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง โดยการจัดการจากฐานคิดที่ยึดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนท้องถิ่นได้ศึกษาเรียนรู้เข้าใจถึง ความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ของคน สังคมและวิถีชีวิตของชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ปรากฏท้องถิ่น วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ศิลปะและประเพณีในอดีตและปัจจุบัน เพื่อเสริมสร้างสิ่งใหม่ ดำรงสภาพเดิม สร้างความเข้าใจและรับรู้ความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยนำเอามิติเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิธีการและเครื่องมือในการพัฒนาบนพื้นฐานคน ชุมชน ท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง สร้างความภาคภูมิใจในตนเอง การคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และเกิดการเรียนรู้ระหว่างคนภายในและคนนอกชุมชน การศึกษาแนวคิดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่บ่งบอกถึงคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นมีรูปแบบที่หลากหลาย เอนก นากะบุตร (อ้างถึงใน ฌัฐกานต์ จิตรวัฒนา, 2546, น. 15) ประกอบด้วย 1) จิตวิญญาณ ระบบคุณค่าสำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อท้องถิ่นฐานบ้านเกิดรวมเรียกว่า spirit capital 2) ทุนทางภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ได้ เป็นมรดกของแผ่นดิน 3) ทรัพยากรมนุษย์ เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ผู้นำทางความคิดทั้งในชนบทและในเมืองเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีวันหมดสิ้น 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในการสร้างฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจฐานการมีชีวิตรอดของชุมชน และ 5) การจัดการกองทุนสาธารณะ เป็นการจัดการทุนทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นถึงการระดมทุน อีกทั้งแนวคิดการศึกษาท้องถิ่นเห็นความสำคัญกับคน องค์ความรู้ มุมมองเกี่ยวกับความจริง คุณค่าทางจริยธรรมและกฎหมายของคนในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ดำเนินนิทาน โลกทัศน์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น เป็นการยกย่องส่งเสริมแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีจุดมุ่งหมายให้ความรู้ ความภาคภูมิใจเกี่ยวกับลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542, น. 5) วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยว อาทิ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ งานเทศกาลและประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึก รวมถึงวิถีชีวิตและอภิปรัชญาของประชาชนในท้องถิ่น มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางบนฐาน

ศึกษาค้นคว้าความรู้ที่เป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน เน้นให้เกิดความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (ลินธุ์ สโรบล, 2546, น. 12) โดยอาศัยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity or authentic or endemic or unique) 2) องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึก ที่ถูกต้อง 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น มีการพัฒนาศักยภาพการจัดการชุมชน 3 ประการ (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539, น. 225) องค์ประกอบด้วย 1) ฐานการเรียนรู้ แหล่งของการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนและต่างชุมชน และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน 2) เนื้อหา/องค์ความรู้ของการเรียนรู้ชุมชนที่เกิดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนและเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี 3) กิจกรรมการเรียนรู้มีหลากหลาย เช่น การสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิด ไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน

ชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ มีทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน กลุ่มชาติพันธุ์มอญ และชุมชนที่สัมพันธ์กับมิติทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมากระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ โดยเฉพาะชุมชนวัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านหนองเนิน ชุมชนวัฒนธรรมบ้านเขาทอง และชุมชนบ้านท่าน้ำอ้อย ใน 2-3 ปีที่ผ่านมา มีการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัด มีการสืบค้นสร้างการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดแสดงศิลปพื้นบ้าน การอนุรักษ์และฟื้นฟูการเล่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ เทศกาลสืบสานวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น โดยชุมชนวัฒนธรรมดังกล่าวเริ่มมีการพัฒนาและการจัดการชุมชนทางกายภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้นำชุมชนท้องถิ่น และองค์กรท้องถิ่นได้ร่วมสร้างเครือข่ายกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนเป็นตัวตั้ง การประสาน

นักวิชาการ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด สภาวัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยว และกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ผู้วิจัยเห็นว่าการต่อยอดวัฒนธรรมชุมชนนำมิตินางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟูอาศัยวิธีการพัฒนาท้องถิ่น (Means) ชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางร่วมกับองค์กรท้องถิ่น องค์กรชุมชนและภาคีเครือข่ายใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทและทุนทางสังคมของชุมชน การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น เกิดการตระหนักเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมตลอดจนแสวงหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

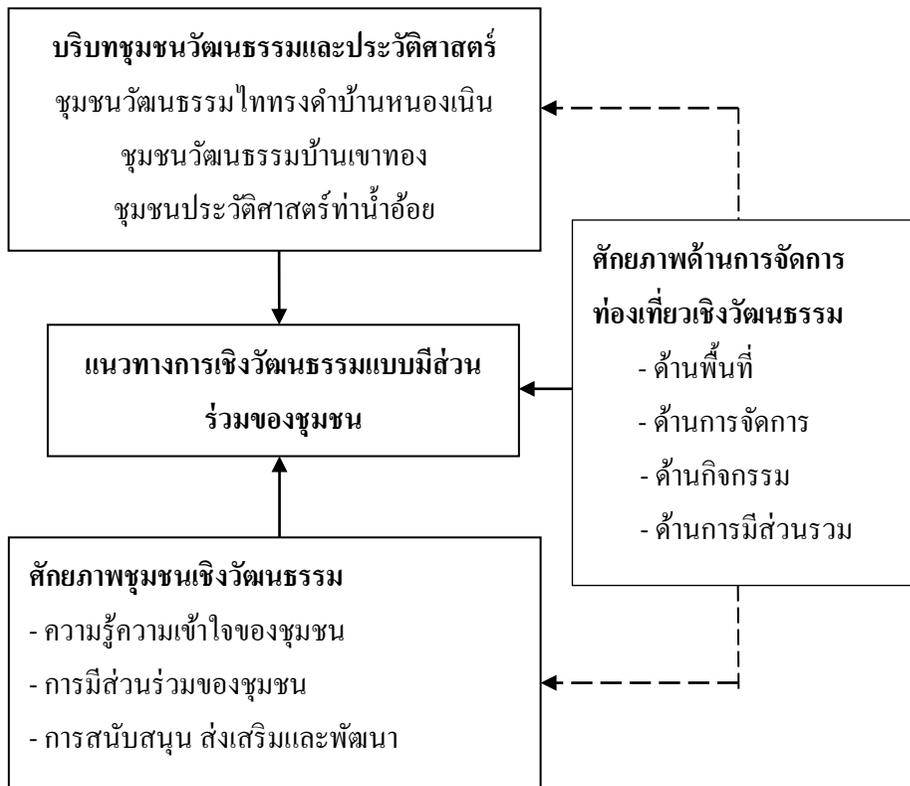
1. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ของจังหวัด นครสวรรค์ ได้แก่ ชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ชุมชนวัฒนธรรมบ้านเขาทองและชุมชนประวัติศาสตร์บ้านท่าน้ำอ้อยเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนวัฒนธรรมไททรงดำบ้านหนองเนิน ชุมชนวัฒนธรรมบ้านเขาทองและชุมชนประวัติศาสตร์บ้านท่าน้ำอ้อยโดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ และความภาคภูมิใจเกี่ยวกับลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542, น. 5) วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถานแหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ดุริยางศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่างๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอรรถาสัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น
2. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางบนฐานคิดที่ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปทบทวน เน้นให้เกิดความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล, 2546, น. 12) มีองค์ประกอบ คือ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ 2) องค์ประกอบด้านการจัดการท่องเที่ยวที่มีความ

รับผิดชอบ (responsible travel) 3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง และ 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ในการคิด การวางแผน รับผิดชอบต่อ ติดตาม ตรวจสอบและบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว

3. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2539, น. 225) ประกอบด้วย 1) ฐานการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่รอบตัวในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ต่างชุมชน และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน 2) เนื้อหา/องค์ความรู้ของชุมชนที่เกิดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนและเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี 3) กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายวิธี กิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหลายมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้เทคนิควิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ด้านพื้นที่วิจัย เลือกแบบเจาะจงชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยชุมชนวัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านหนองเนิน ชุมชนวัฒนธรรมบ้านเขาทองและชุมชนประวัติศาสตร์บ้านท่าน้ำอ้อย โดยมีเกณฑ์ 1) เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่โดดเด่นและต่อเนื่อง 2) เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคม มีความเป็นอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านเนื้อหา ประกอบด้วย สถานภาพชุมชนวัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านความพร้อม เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้แก่ ด้านการตระหนักถึงคุณค่า ด้านความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ บุคลากร การรองรับของชุมชนและด้านสภาพแวดล้อม และแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

ด้านประชากร กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เกี่ยวข้อง 31 คน คือผู้บริหารเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล 6 คน สมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภา อบต.6 คน กำนันผู้ใหญ่บ้าน 6 คน ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล 3 คน ครูและนักเรียนและผู้นำชุมชน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ข้อมูลชุมชนวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา การตั้งหลักแหล่ง ลักษณะทางกายภาพ องค์กรทางสังคม องค์กรชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ เป็นต้น การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วม การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม และการถอดบทเรียน สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของชุมชน วัฒนธรรมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ค้นหาศักยภาพชุมชนที่เป็นจุดสนใจของการท่องเที่ยว ระบบการจัดการทรัพยากร แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย แนวคำถามการสัมภาษณ์กลุ่มแบบเจาะลึก (Group Interview) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและแนวคำถามสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ขั้นการเตรียมความพร้อม ได้แก่ การเตรียมการประชุมชี้แจงโครงการระหว่างทีมนักวิจัย ส่วนกลางและนักวิจัยในพื้นที่ จัดประชุมเตรียมการกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน จัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อจัดทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูลองค์ความรู้และการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพองค์ความรู้

2. ขึ้นค้นหาศักยภาพและแนวทางการพัฒนา ได้แก่ จัดเวทีระดมความคิดและถอดบทเรียน วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่เป้าหมาย จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ และการพัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน

3. ขึ้นการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ได้แก่ จัดเวทีระดมความคิดและถอดบทเรียน เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมโดยจัดกิจกรรมและการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน และถอดบทเรียน องค์ความรู้ในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยใช้กรอบแนวคิดแนวทางการจัดการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม เป็นกรอบในการวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. สถานภาพชุมชนวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ 1) ชุมชนวัฒนธรรมไทยทรงคำบ้านหนอง เนินเป็นชุมชนลาวโซ่งอยู่ในพื้นที่ตำบลหัวถนน อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ มีถิ่นอาศัยดั้งเดิม ในบริเวณแกว้นสิบสองจุไทแถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดงประเทศเวียดนาม อยู่ติดกับทางตอนเหนือของ ประเทศลาว และติดต่อกับชายแดนทางใต้ของประเทศจีนปัจจุบันเป็นเขตประเทศเวียดนาม ชุมชนชาว ไทยทรงคำบ้านหนองเนินได้อพยพจากเพชรบุรี นครปฐมมาตั้งหลักแหล่งประมาณเมื่อ 100 กว่าปีมาแล้ว บ้านหนองเนิน เดิมชื่อ หนองบัวน้อย มีลักษณะทางกายภาพเป็นรางบัว มีสระบัวจำนวนมาก เป็นพื้นที่ ราบลุ่ม ฤดูฝนทำให้เกิดน้ำท่วมจึงย้ายหมู่บ้านขึ้นมาทางตอนเหนือที่มีลักษณะเป็นเนินจึงเปลี่ยนจากบ้าน หนองบัวน้อย มาเป็นบ้านหนองเนิน การตั้งถิ่นฐานมีรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น ปลูกบ้านเรือนติดกันแบบ ญาติ ผูกพันกับความเชื่อวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ การแต่งกาย ภาษา พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น การจัดการหมู่บ้าน ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอก ถึงศักยภาพของชุมชนวัฒนธรรม ในส่วนการจัดการชุมชนวัฒนธรรมมีคณะกรรมการชุมชน องค์กร ท้องถิ่น โรงเรียนและหน่วยงานภายนอกช่วยส่งเสริม สนับสนุน ในการจัดทาระบบข้อมูล พัฒนากิจกรรม จัดทำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2) ชุมชนวัฒนธรรมตำบลเขาทอง ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเขาทอง สันนิษฐานที่ 1 เป็นชาวมอญอพยพสมัยกรุงศรีอยุธยา จากเมืองมะตะมะ เพื่อหนีภัยสงครามในประเทศ พม่า โดยมีการตั้งหลักแหล่งในอำเภอทัพทัน อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และต่อมาได้โยกย้ายถิ่นฐาน หน้าที่ทำมาหากิน อาจจะมีบางกลุ่มอพยพเข้ามาอยู่ในตำบลเขาทอง ข้อสันนิษฐานที่ 2 บรรพบุรุษดั้งเดิม ของเขาทองเป็นชาวมอญ โดยมีหลักฐานเป็นพระประธานใน โบสถ์วัดเขาทองหันหน้าไปทิศตะวันตก ซึ่งเป็นประเพณีของชาวมอญที่ว่าเมื่อ ไปตั้งหลักแหล่งที่ใดก็ตามก็จะต้องสร้างพระพุทธรูปหันหน้าไปทาง

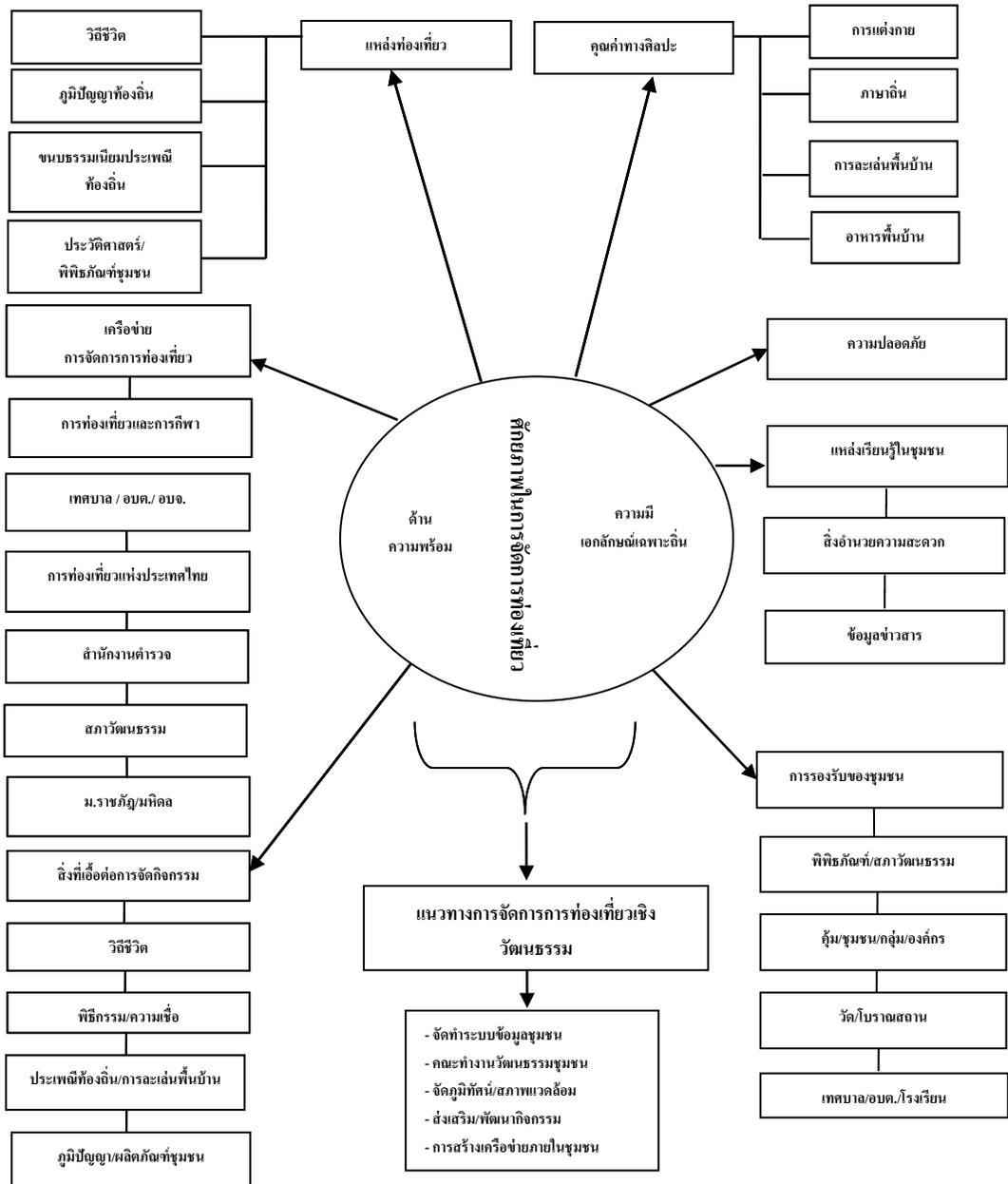
เมืองหงสาวดี ซึ่งเป็นเมืองหลวง นอกจากนี้ยังมี เสาหงส์ คือ เสาสูง มีรูปปั้นตัวหงส์ อยู่บนหัวเสาดั้งอยู่หน้าวัดหันหน้าไปทางเมืองหงสาวดี และข้อสันนิษฐานที่ 3 “บ้านเขาทอง” ในทางทิศใต้ มีเนินเขาเตี้ยมีหินและเนื้อดินสีแดง สีเหลืองทองอยู่ลูกหนึ่งชาวบ้านเรียกชื่อตัวเองว่า “บ้านเขาป่าบัวทอง” ต่อมาภาษาได้กร่อนไป ภาษาดั้งพูดตามชาวบ้านมักจะเรียกว่า “บ้านเขาป่าปะทอง” และได้กร่อนเป็น “บ้านเขาทอง” ในที่สุดปัจจุบันเนินเขาลูกนี้เป็นที่ตั้งของวัดเก่าแก่คู่บ้านวัดหนึ่ง คือ วัดเขาทองพุทธาราม (หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เชิดชูวัฒนธรรมและภูมิปัญญา อันเป็นเอกลักษณ์ : ศูนย์วัฒนธรรมเขาทอง) ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการรวมตัวของคนตำบลเขาทองที่ให้ความเคารพผู้อาวุโส ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติมีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน มีกิจกรรมที่เป็นความเชื่อ อาทิ การทำบุญหน้าศาล การไหว้ผี (การทำงานปี) การนับถือผีหม้อ ตาย่า ตายาย (หม้อผีโรง) ประเพณีการทำนึ่งเกิดนาคและการทำนึ่งเกิด ประเพณีจับข้อมือสาว เล่นประเพณีสงกรานต์ตามภาษาดั้งว่า การเล่นหัวหนอง การละเล่นพื้นบ้านและอาหารท้องถิ่น นอกจากนี้มีศาสนสถาน สิ่งก่อสร้างที่สำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเขาทอง อาทิ วัดเขาทอง วัดเขาทองพุทธาราม ศาลเจ้าไทย ศาลเจ้าจีน วัดเหนือ วัดใต้ และสระชลาลัยชัยผลประสิทธิ์ เป็นต้น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนทำให้เกิดรายได้ หลังจากการทำอาชีพหลัก อาทิ กลุ่มจักสาน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มทำน้ำยาสมุนไพร และการแสดงพื้นบ้าน อาทิ การรำไท่น การรำชิงช้าเจ้ามะโลม การจับข้อมือสาว รำกลองยาวเต้นกำรำเคียว เพลงพืชมูล การเล่นเข้าผี ผีนางควาย ผีนางสุ่ม ผีนางสาก ผีนางดั่ง ผีนางซ่าง เป็นต้น และ 3) ชุมชนวัฒนธรรมตำบลทำน้ำอ้อย สภาพพื้นที่ทำน้ำอ้อยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและที่ราบเชิงเขาบางส่วนมีเนินสูงปรากฏมีสถานโบราณสถานเมืองบน และโบราณสถานบ้านโคกไม้เดน ร่องรอยสถาปัตยกรรมตามหลักฐานของกรมศิลปากรได้ขุดค้นและบันทึกไว้เมื่อปี พ.ศ.2507 ว่าดินแดนแถบนี้เป็นชุมชนที่รุ่งเรืองในสมัยโบราณ และพบองค์พระปรารักษ์เหลืองตรงบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งบ่งบอกถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาในอดีตประกอบชุมชนวัฒนธรรมที่สำคัญ คือชุมชนวัดพระปรารักษ์เหลือง ชุมชนตลาดทำน้ำอ้อย ชุมชนวัดบ้านบน และชุมชนบ้านเขาไม้เดน อาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง มีศาสนสถานวัดพระปรารักษ์เหลืองที่มีประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสต้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หรือ “พระพุทธเจ้าหลวง” วัดพระปรารักษ์เหลือง วัดเขาไม้เดน วัดบ้านบน วัดหางน้ำหนองแวม โบราณสถานเมืองบนวัดพระปรารักษ์เหลือง วัดหางน้ำหนองแวม โบราณสถานบ้านเขาไม้เดนที่เป็นแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมประเพณีมีการจัดงาน ตักบาตรเทียนโพธิ์ “เมืองบน” วันอาสาฬหบูชา ณ โบราณสถานเมืองบน บ้านโคกไม้เดน

2. ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ มีศักยภาพด้านทุนทางสังคมที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย ความเป็นประวัติศาสตร์

โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ชุมชน วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น การแสดงพื้นบ้าน พิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้มีกระบวนการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ อาทิ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล วัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ โรงเรียน และกลุ่มองค์กรภายในชุมชนเป็นต้น ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาปรับปรุง สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ การส่งเสริมและพัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างจิตสำนึกและตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน มีการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอบรมให้ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดกิจกรรมเปิดบ้านเยี่ยมชมชุมชนวัฒนธรรมเพื่อค้นหาศักยภาพร่วมกัน ทั้งนี้ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มีวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เช่น กลุ่มจักสาน ผลิตภัณฑ์จากกะลา กลุ่มปฏีชีวภาพ กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีท้องถิ่น กลุ่มการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น การละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ให้ได้ชม เช่น พิธีเรียกขวัญ พิธีกรรมเสนเรื่อน การเล่นค้อนพ้อนแคน อาหารพื้นบ้าน มีการจัดงานประเพณีที่บ่งบอกความเป็นชุมชนวัฒนธรรม อาทิ งานถนนคนเดิน งานประเพณีตักบาตรเทียน เทศกาลงานเสด็จประภาสต้น เทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น มีการจัดเวรยาม ในช่วงเทศกาลสำคัญ เพื่อเฝ้าระวังอุบัติเหตุต่างๆ มีหอกระจายข่าวเพื่อรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ และด้านการรองรับผู้มาเยือนของชุมชน พบว่ามีความพร้อมในการดำเนินสถานที่พักโดยแบ่งคณะทำงานตามแต่ละคุ้มบ้าน ตามชุมชนในพื้นที่ มีการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เยี่ยมชมโดยมีรถนำเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมกิจกรรม มีการเตรียมอาหารไว้เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมได้รับประทานในบรรยากาศท้องถิ่น

3. แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนวัฒนธรรมด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย 1) การจัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล การประสานความร่วมมือทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและคนในชุมชน 2) การกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อสร้างความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) การจัดตั้งหน่วยงานประสานความร่วมมือชุมชนวัฒนธรรมระหว่างเครือข่ายในชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน 4) การจัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะกรรมการดำเนินงานชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่ 5) สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาส่งเสริม การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจัดกิจกรรมด้านความรู้ การสร้างจิตสำนึกด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

6) การให้คุณค่า การเพิ่มมูลค่าแก่ชุมชน โดยร่วมกันสืบค้นสิ่งที่ดีงามที่ควรค่าแก่การฟื้นฟูของชุมชน วัฒนธรรมและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปศึกษา และเยี่ยมชม และ 7) การประเมินและปรับปรุงพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างจุดเด่น พัฒนาจุดด้อยให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและ ผู้มาเยือน

ภาพที่ 2 แสดงศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน วัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ได้พบประเด็นที่ทำมาอภิปรายผลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเด็นที่สอง แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อค้นพบดังนี้

1. ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและท้องถิ่น พบว่าชุมชนวัฒนธรรมทั้ง 3 แห่งมีศักยภาพที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญและน่าสนใจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมประกอบด้วย ความเป็นประวัติศาสตร์ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ ภาษา ข้าวของเครื่องใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ทรัพยากรทางธรรมชาติ กลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนวัฒนธรรม ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าควรแก่ศึกษาเรียนรู้ นับเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และจากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ต้องมองการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบองค์รวมโดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังคม เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ดำรงความยุติธรรมในสังคม มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีองค์กรชุมชน 2) ด้านวัฒนธรรม การศึกษา การรับรู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม และการอนุรักษ์วัฒนธรรม 3) ด้านเศรษฐกิจ มีรายได้จากการผลิต มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่หลากหลาย และพึ่งตนเองได้ 4) ด้านการเมืองการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาจากความต้องการของประชาชน และความเป็นประชาธิปไตย และ 5) ด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิในการจัดการทรัพยากร การดูแลเอาใจใส่ด้านสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับ ศศิธร เชิงหอม (2552) ที่ศึกษาความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวของบ้านพินนา เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ผลการวิจัยพบว่า บ้านพินนามีสถานที่และประเพณีสำคัญที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ 1) กู่พินนา 2) คิวลิ่งค์ 3) หอเจ้าแม่นางคำเหลือง 4) ปู่ตาคำ 5) สิมวัดในธรรม 6) ไบเสมา 7) พิพิธภัณฑสถานบ้าน 8) บึงคำอ้อ 9) ประเพณีบุญข้าวจี่กัษณ์อนุรักษ์ปราสาทขอม และ 10) กลุ่มผลิตภัณฑ์สินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมเก่าแก่ เหมาะที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากที่สุด อีกทั้งชุมชนวัฒนธรรมไททรงคำ ชุมชนวัฒนธรรมเขาทอง ชุมชนทำน้าอ้อยยังมีความหลากหลายทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ แหล่งประวัติศาสตร์สามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่สอดคล้อง Eber (1992), Hugehes (1995) และสุรัช ชนะบุรณ์ (2550) ที่กล่าวถึงศึกษาศักยภาพ และการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเลือกท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต มรดกทาง

วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนซึ่งศักยภาพเหล่านี้ นับว่าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การอนุรักษ์ส่งเสริมและสืบทอดไปสู่ลูกหลาน สอดคล้องกับสมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2550) ได้ศึกษาศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพ การท่องเที่ยวของชุมชนนครชุมมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก และสอดคล้องกับ กรณีการ์ สองเมือง (2552) ศึกษาศักยภาพความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลตำบล กู่กาสิงห์ จากการศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวของเทศบาลกู่กาสิงห์ พบว่า จุดเด่นของเทศบาลกู่กาสิงห์ คือ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ด้านโอกาสของเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ คือ จังหวัดร้อยเอ็ดมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยประกาศให้ปี 2551-2552 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยว ร้อยเอ็ด

2. แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมโดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนวัฒนธรรม การบริหารจัดการใน รูปคณะกรรมการดำเนินงาน การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการตระหนัก เข้ามีส่วนร่วมในการ จัดการชุมชนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ Sproule (1996) ได้เสนอองค์ประกอบความสำเร็จในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วยศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของชุมชน ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางบวกและทางลบ และการให้ชุมชน มีความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยว มีการรวมกลุ่มทำงานอย่างเป็นระบบ เคารพ กฎ ระเบียบและกติกาจะ ทำให้งานราบรื่น เกิดความรักใคร่สามัคคีกัน ในชุมชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น เป็นหลักการที่จะนำการท่องเที่ยวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีการเตรียมพร้อมทั้งทางสถานที่และ บุคลากร ต้องมีการสำรวจ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์แวดล้อมให้เหมาะสม การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชน มีการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล รวมทั้ง ประสานความร่วมมือทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและคนในชุมชนให้ตระหนักในคุณค่า และเห็น ความสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดตั้งคณะกรรมการสำหรับการดำเนินงาน การแบ่ง หน้าที่ที่ชัดเจน การประสานความร่วมมือกับองค์กรในท้องถิ่น สอดคล้องกับ พระครูสมุทรวิรากรณ์ มหานาค (2552) ศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนสมุทรปราการ ที่เห็นว่าแนวทาง การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอพระสมุทรเจดีย์จังหวัดสมุทรปราการนั้น จำเป็นต้องพัฒนาให้เป็นระบบ คือ มีการวางแผนในเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรให้ มีความพร้อม การพัฒนาเรื่องการศึกษา และการวางแผนพัฒนาเรื่องส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็น ระบบ เช่น มีการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มีการพัฒนาป้ายบอกทาง

รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยทุกฝ่ายจำเป็นต้องหันหน้าเข้าหาหรือกันเรื่องความพร้อมของแต่ละตำบลเรื่องการจัดบุคลากรให้มีความพร้อมทั้งมีทัศนคติ ระบบการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก การบริหารให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแบบวันเดียว เพื่อสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ต้องการพักแรม การจัดการเที่ยวแบบโฮมสเตย์ คือมีที่พักให้สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการบรรยากาศความเป็นส่วนตัวแบบธรรมชาติ สำหรับแนวทางที่จะสร้างให้การท่องเที่ยวในชุมชนมีศักยภาพอย่างสูง และการจัดการการท่องเที่ยวแบบรายเดือนเพื่อเป็นอีกหนึ่งแนวทางของการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพสำหรับผู้ที่ต้องการมาสัมผัสชีวิตแต่ละเดือน ต้องอยู่ที่ชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้เอื้อต่อชุมชน และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะซึ่งยังสอดคล้องกับ วันสาด ศรีสุวรรณ (2553) ที่ได้ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มน้ำตาปีมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา วรรณกรรม การละเล่นพื้นบ้านศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศทางธรรมชาติแนวทางการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ประกอบด้วย 1) อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ มีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ความสะอาดของสถานที่ และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 2) สร้างคุณค่าให้แก่ชุมชน โดยร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาสิ่งที่ดีและมีประโยชน์เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งความมีธรรมาภิบาลของชุมชน 3) มีการวางแผนรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงานและการแบ่งปันผลประโยชน์ และ 4) จัดเตรียมความพร้อมด้าน โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านศูนย์ข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว ด้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องน้ำ จุดชมวิวกการสื่อสาร และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปีเป็นการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการระดับตำบล ระดับชุมชนร่วมกันพัฒนา โดยเลือกตั้งจากสมาชิกของชมรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ 1) ชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและร่วมมือดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง 2) ชุมชนต้องรักและหวงแหนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น 3) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องได้รับการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาขององค์กรปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ 4) องค์กรปกครองท้องถิ่นและรัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสนับสนุนงบประมาณ

เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และ 5) ผู้มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. สร้างจิตสำนึกในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เห็นคุณค่าและความสำคัญ วางแผนการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม บริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการสร้างช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมชุมชน

2. การเสริมสร้างการส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบของคณะทำงาน และการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

3. การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชน โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้และจัดทำหลักสูตร เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

4. จัดให้มีคณะกรรมการร่วมกับองค์กรท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล สภาวัฒนธรรมตำบล โดยคณะกรรมการนี้เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และเห็นความสำคัญ โดยการวางแผน ประชาสัมพันธ์ สนับสนุนส่งเสริม ติดตามผล และปรับปรุงพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

2. ควรมีการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

เอกสารอ้างอิง

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. (2546). *พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มท่องเที่ยวอ้อมสิริธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ต.คู่งอง อ.สันติสุข จ.น่าน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- พระครูสมุทรวิราภรณ์ มหานาค. (2552). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- วันชาติ ศรีสุวรรณ. (2553). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. (2538). *ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท: ประสบการณ์จากนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). *แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2550). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร*. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สุรัช ชนะบุรณ์. (2550). *ศักยภาพและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านเชียงเหียน ตำบลเขวาสินแดน จังหวัดสกลนคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ศศิธร เริงหอม. (2552). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, สกลนคร.
- Eber, S. (1992). *Beyond the green horizon : Principles for sustainable tourism*. United Kingdom: World Wide Fund for Nature.
- Hugehes, G. (1995). The cultural construction of sustainable tourism. *Tourism Management*, 16 (1), 45-50.
- Sproule, K.W. (1996). *The ecotourism equation : Measuring the impacts*. Bulletin series Yale School of Forestry and Environmental Studies. Newhaven: Yale University.
